

AİLEDE ve OKULDA EĞİTİM SORUNLARI: Çocuklarda Korku ve Eğitim-1

Cavit BİNBAŞIOĞLU

"Korku", olası (muhtemel) bir tehlike karşısında bireyin yaptığı duygusal nitelikte bir "geri çekilme" tepkisidir. Birçok durumlarda şiddetli ve ani olarak ortaya çıktığından, duyguların heyecanlar bölümünde incelenirler.

"Korku", bireyin, "kendini koruma" güdüsüne dayanır. Heyecanlar içinde, bireyde en erken ortaya çıkan "korku"dur. Korku, genellikle, eğitim yoluyla kazanılan olumsuz bir davranıştır. Fakat, kalıtım yoluyla gelen korkular bulunduğu da kaydedilmektedir: Çocuğun kandan, civcivlerin şahinden korkması, bu tür korkulara birer örnek olarak gösteriliyor. Bunlara "kalıtsal korkular" adı veriliyor.

Temel Korkular:

Çocukta ilk görülen korkular "temel korkular"dır. Bunlar da 1924'te Watson'ın belirlediğine göre, bir gürültü ile birlikte bulunan ani ve yüksek seslerle yükselen düşme tehlikesidir. Daha sonraları, bu konuda pek çok araştırma yapılmıştır. Bunda, yalnız dış uyaranların değil, çocuğun kendi ile ilgili iç durumların da etkili olduğu görülmüştür. Çocuğun, tanımadığı kimselerin yanında olan bir olay karşısında korku belirtisi göstermesine karşılık, bir tanıdığı yanında olan olay karşısında aynı tepkiyi göstermektedir. Burada, bir tanıdığın varlığı bile, olayın şeklini değiştirmektedir. Ayrıca, küçüklükte korkulmayan durumlardan, daha sonra, birey, bilinçlendikçe ya da olgunlaştıkça korkar hale gelmektedir. Yine üstün yetenekli çocuklar da tehlikeyi daha kolay sezinleyebildiklerinden olacak ki, bazı konularda daha erken "korku" tepkisi gösterebiliyorlar. (Jersild, A.T.; Çocuk Psikolojisi, Çeviren: Gülseren Günçe, 1979, 3.375)

Yine ilk görülen temel korkulardan biri de "çok sıcak" ya da "çok soğuk" olan uyarıcılardır. Bunların dokunma duygusu olan deri ile teması sonucunda, çocuk korku belirtileri gösteriyor.

Böylece "yüksek bir yerden düşme tehlikesi", "yani yüksek sesler, çok sıcak ya da çok sıcak bir şeyin vücuduna teması, temel korkuları oluşturuyor. Bu üç korku, daha sonraları, bir çok korkuların temelini oluşturuyor ve değişik korku türleri ortaya çıkıyor.

Korkuya karşı gösterilen duyarlık, bireyin gelişiminin diğer yönleriyle de ilişkili görülüyor. Örneğin, hayal gücü gelişmiş bulunan bireyler, tehlikelerden daha çok korkuyorlar. Bu, gerçek duruma, hayal ile yeni şeyler de eklemelerin bir sonucu olarak ortaya çıksa gerektir. Bununla birlikte, çocuk büyüdükçe, eski korkularında büyük değişiklikler oluyor. Zamanla, bunların bir kısmı kayboluyor; bir kısmına da yeni korkular ekleniyor.

Korkunun Değişik Biçimleri:

Korkunun değişik biçimleri vardır. En hafifine "endişe" denir. Endişe, "geleceğe korku ile bakma" halidir. Herhangi bir konu hakkında "acaba ne olacak?" düşüncesidir. Normal korkuların da, çok değişik biçimleri vardır.

Korkunun en ağır şekline "fobya" denir. Bu, korkunun hastalık şeklinde görülüdür. Fobyada birey, korkusuna karşı bilinçli değildir. Birey bir şeyden korkulacak bir şey olmadığını bildiği halde, ondan korkar: Yüksekten, karanlıktan, şimşekten, kalabalıktan, meydanlardan vb. korkmak gibi. Bunlar, eğitimden çok, bir psikiyatri konusudur. Diğerleri ise, bir eğitim konusudur.

Korku ile ilgili olarak bir de "kaygı" (ansiyete) terimi vardır. Kaygı, "güçlü bir istek ya da dürtünün, amacına ulaşamayacak gibi görüldüğü durumlarda, tedirgin edici bir duygudur." (Enç, Mitat; Ruhbilim Terimleri Sözlüğü, 1974, s. 105) Pedagoji Sözlüğü'nde de kaygı, "felâkete uğrama hissi uyandıran mümkün ya da hayali bir olayın zihinde canlandırılmasının yol açtığı ağır psikolojik bozukluk" Bu nedenle, kaygı da bir psikiyatri konusudur. (Foulque, o., 1994, s. 25) Kaygıya, Türkçede, "ruh sıkıntısı, daralması" "hafakanlar basması", "bunalım" gibi adlar da verilir. Çocukları bu duruma düşürecek etkilerle başbaşa bırakmamak gerekir. Bunun için korku konuları, daha başlangıçta, eğitim etkileriyle mümkün olduğu kadar azaltılmalı ya da ortadan kaldırılmalıdır.

Korku Hangi Yöntemlerle Kazanılır?

Korkunun, daha çok, öğrenme ya da yanlış eğitim yoluyla kazanıldığını belirtmiştik. Bununla ilgili olarak, başlıca üç yöntemden söz edebilir:

1- Kişinin, kendi kendine yaptığı denemeler sonucu, dış çevreden aldığı etkilerle: Örneğin, arı ile temas eden çocuğun, arı tarafından sokulması sonucu, çocuğun arıdan korkmayı öğrenmesi. Bundan sonra çocuk, arıyı nerede görse ondan korkar. Sıcak sobaya yaklaşan çocuğun, elini sobaya dokundurması ile elinin hafifçe yanması. Çocuk, bu tür denemelerinden birer sonuç çıkararak bunlara bir daha yaklaşmak istemez.

2- Yetişkinlerin telkinleri ile: Çocuklar, büyüklerin korktuğu şeyden de korkarlar. Bunu, çocuk, büyüklerinde ya görmüştür, yahut onlardan işitmiştir. Her ikisi de, telkin yoluyla bir öğrenmedir. Örneğin, fareden korktuğunu söyleyen bir yetişkin, ister istemez, bunu işiten yanındaki çocuğun da fareden korkmasına yol açabilir.

3- Şartlandırma yöntemiyle: Şartlandırma yönteminde çocuk, önce iki uyarana birlikte tepki yapar. Bunlardan biri, doğal olarak korkulan bir nesne ya da olaydır. Diğeri de doğal olarak korkulmayan bir nesne ya da olaydır. Örneğin, yadırganan bir ses ile kedi. Birincisi, çocuğun doğal olarak korktuğu bir nesnedir. Diğeri de, doğal olarak, korkulmayan bir nesnedir. Bunun her ikisi, birlikte ya da arka arkaya, birçok kez birlikte görülecek olursa, bir süre sonra, çocuk, daha önce hiç korkmadığı, üstelik sevdiği şeyden de -acaip seste olduğu gibi- korkacaktır. Bu, şartlanma yoluyla bir öğrenmedir. Korkularımızın bir çoğunun, açık ya da kapalı olarak, böyle bir yöntemle öğrenildiği kabul edilmektedir.

S.Freud'a göre, "çocukların korkusu, aslında, sevilen kişinin yokluğu duygusundan başka bir şey değildir. Çocuk, yalnız bırakıldığı, yani, sevgisine güvenebileceği bir kişiden yoksun kaldığı zaman, korkmaya başlar." (Foulquie, P.; a.g.e., s. 291)

A.T.Jersild, yetişkinlerin telkini yönetiminin sakıncalarına işaret ederek şöyle der: "Küçük bir çocuğun korkularında ana babasının oluşturdukları "örneğin çok büyük bir etkisi olabilir. Anababanın gösterdikleri korku belirtileri, çocukta, yalnız ortada bir tehlike olduğu düşüncesini uyandırmakla kalmaz; aynı zamanda, onun ana ve babasından görebileceği 'koruma' görevine olan güvenencesini de zayıflatabilir." (Foulquie, P.; a.g.e., s. 291)

Korkunun Eğitim Bakımından Sakıncaları:

Korku "kendini koruma" davranışı olmasına karşılık, aynı zamanda bir "geriye çekilme" davranışıdır. Bunun için eğitim hakkından, pek uygun bir davranış değildir. Böyle bir kimse, toplumda etkin bir duruma kolay kolay geçemez. Dayak, korkutma, karanlık bir odaya hapsetme gibi çok olumsuz şekillerle de pekiştirildiği zaman; korku konularını, çocuk "üzerinde, bilinçsiz olarak ruhsal sı-

kıntılar yapabilir. Bu tür korkutmaların şakası bile doğru olmaz. Bilinçaltı etkilerle oluştuğu için, böyle olayların kolayca ortaya çıkarılması da zordur. Bunu, ancak deneyimli psikiyatristler yapabilir. Aşağıdaki örnek, bu bakımdan, bir fikir verebilir:

Yeni evli bir çift, çok mutlu bir evlilikten sonra, bir gün çarşıda dolaşırken erkek, eşinin bir vitrine baktığını görüyor. Vitrinde bir kürk var. Eşinin bu ilgisini gören erkek, bir kürk satın alıyor. Eşi buna çok seviniyor. Fakat, bir süre sonra, evli çiftte, sebebi belli olmayan bir şekilde, bir huzursuzluk, bir anlaşmazlık baş gösteriyor. Bir psikiyatriste başvuruyorlar. Uzun incelemelerden sonra, kadının, 15 yıl önce, ilkokul sıralarında iken, oyun oynadıktan sonra, bir istirahat anında, bir arkadaşı, yavaşça arkasından gelerek onun ensesine tavuk tüyü ile hafifçe dokunduğu ortaya çıkmış. Kız, o zaman, bundan çok korkmuş. Bu olay, zamanla bilinç altına itilmiş. Yeni alınan kürkün, enseye her dokunuşta, bilinçsiz olarak, genç kadının bir huzursuzluk duyduğu ve bunun etkisiyle, kürkü satın alan eşi ile uyumsuzluk içine girdiği anlaşılmıştır. Bu olgu, hasta tarafından bilinçli hale geldikten sonra, sorun çözülüyor. Ortada uyumsuzluk diye bir şey kalmıyor. (Dr. Mitat Enç tarafından derste anlatılmıştır.)

Korkunun çocuk üzerinde başka olumsuz etkileri de vardır. J.Hold, bunu şöyle açıklar: "Biz erginler, çocukları korkutarak, onların entelektüel ve yaratıcı kapasitelerinin büyük bir bölümünü yok ediyoruz. Onlara, başkalarının istediği şeyleri yapamamak korkusu, hoşça gidememek korkusu, yanlışlıklar yapmak ve başaramamak korkusu, haksız olmak korkusu... vererek yapıyoruz bunu. Böylece onlara, oyun oynamak korkusu, denemeler yapmak korkusu, güç ve bilinmeyen işlere girişmek korkusu aşılabilir oluyoruz." (Foulquie, P.; a.g.e., s. 291)

Korkunun en büyük tehlikesi de, çocuğu, yaptığı işten dolayı suçlu görmektir. En büyük korku budur. Yahut, korkunun en büyük tehlikesi budur. Bu korku, zamanla, çocuğu suçluluk görmektir. En büyük korku budur. Bu korku, zamanla, çocuğu suçluluk karmaşasına (kompleksine) sürükler. Bunun için, eğitimde, çocuğun yaptığı bir hatanın üstüne fazla gitmemelidir. Hatta üzerinde çok durulursa, çocuk, kendini suçlu hisseder. Bu da çocukta derin bir "korku" duygusu uyandırır. Zamanla, çocuk, kendini suçlu hissetmeye başlar. Çocuğu, suçluluk duygusunun yarattığı korkudan kurtarmak gerekir. Ayrıca, çocuğa gösterilecek olumsuz tepkiler, çocuğun "kendine güvenini" kaybetmesine de yol açabilir. Bundan da sakıncalıdır. (Gintt, Haim G.; Siz ve Çocuğunuz, 1980, s. 120-121)